Düsseldorf

Kategorie: Miejsca

Społeczność żydowska w Nadrenii-Północnej Westfalii, podobnie jak w całej Rzeszy, była prześladowana od początku rządów nazistowskich. Od 1933 r. nasilały się bojkot gospodarczy, wykluczanie Żydów z poszczególnych zawodów oraz przejmowanie należącej do nich własności. Równolegle trwała fala emigracji z miasta i regionu. Wiele osób padło ofiarą brutalnego pogromu tzw. nocy kryształowej 9/10 listopada 1938 r. Nie bez znaczenia dla losu żydowskich mieszkańców Düsseldorfu było to, że zastrzelony przez zamachowca Herszla Grynszpana dyplomata Ernst vom Rath miał silne związki z miastem i tam też odbył się jego pogrzeb. Na skutek antyżydowskiej przemocy zniszczono miejscowe synagogi, większość sklepów, magazynów i warsztatów należących do Żydów. Zrabowane i zdewastowane zostały dziesiątki mieszkań. Zamordowano 7 osób, a około 70 zostało rannych. Aresztowano i osadzono w lo kalnym więzieniu 141 mężczyzn i 18 kobiet wraz z dziećmi. 16 października 1938 r. 87 mężczyzn z tej grupy deportowano do obozu koncentracyjnego w Dachau.

Po wydarzeniach nocy kryształowej zintensyfikowano działania na rzecz przejęcia żydowskiej własności mocą rozporządzenia z 3 grudnia 1938 r. „o wykorzystaniu majątku żydowskiego”. Do 1939 r. wykluczono niemal zupełnie tę grupę z życia gospodarczego, pozbawiając społeczność środków do życia. Nowe regulacje dyskryminowały ją na wielu płaszczyznach: ograniczono swobodę poruszania się, zakazano kontaktów z nie-Żydami, zabroniono posiadania zwierząt domowych, rowerów i radioodbiorników. Wprowadzono również ograniczenia w dostępie do reglamentowanych produktów żywnościowych – zakupy dozwolone były tylko w godzinach od 16.00 do 17.00, a specjalne karty odbierać można było tylko w soboty. Żydów zatrudniano do najcięższych prac fizycznych – budowy dróg, odśnieżania i wycinki drzew za minimalne wynagrodzenie bez zapewnienia odpowiednich narzędzi i odzieży roboczej.

Stopniowo wypędzano Żydów z mieszkań przejętych przez nowych

„aryjskich” właścicieli i koncentrowano ich w tzw. domach żydowskich zlokalizowanych w centrum miasta. Do lipca 1940 r. zaledwie 150 domów posiadało nadal żydowskich właścicieli. Koncentracja połączona z ustanowionym 1 września 1941 r. obowiązkiem noszenia znaku rozpoznawczego – żółtej gwiazdy Dawida (vide) – była elementem skrupulatnej kontroli prowadzonej przez władze nazistowskie.

Równolegle z prześladowaniami trwała masowa emigracja Żydów z miasta i rejencji, która skutkowała zmniejszeniem liczby mieszkańców z ponad 5 tys. w 1933 r. do 1418 w październiku 1941 r.

Deportacja Żydów z Düsseldorfu do getta łódzkiego została zarządzona przez Heinricha Him- mlera 18 września 1941 r. jako element szerszej akcji przesiedleń Żydów z Rzeszy i Protektoratu na wschód. Szczegóły akcji, za którą odpowiedzialna była lokalna placówka Gestapo, omówiono 11 października 1941 r. Ustalono wówczas, że transport z tysiącem osób odjedzie ze stacji Düsseldorf-Derendorf 27 października o godz. 7:50. Do transportu zamierzano skierować po 250 osób z Düsseldorfu i Essen, 200 z Wuppertal, 70 z Mönchengladbach, po 50 z Duisburga, Krefeld i Oberhausen. Pozostałe 75 osób planowano dostarczyć indywidualnie z różnych lokalizacji w rejencji. Skierowani do deportacji mieli stawić się dzień wcześniej w wyznaczonym punkcie zbornym. Dozwolone było zabranie ze sobą jedynie podręcznego bagażu o wadze do 50 kg, 100 RM w gotówce oraz zapakowanego osobno prowiantu na 8 dni. Opuszczane mieszkania natychmiast pieczętowano, co miało zapobiec ich rozgrabieniu i przejęciu.

Gmina żydowska w Düsseldorfie przygotowała specjalną broszurę pt. „Porady dla emigrantów”, w której zalecano, co należy ze sobą zabrać – m.in. termosy, materiały do szycia, apteczkę, adresy krewnych, dokumenty osobiste i emigracyjne. Punkt zborny znajdował się przy Rather Strasse 23 – dawnej miejskiej rzeźni, dobrze skomunikowanej z miastem i mającej łącznik do linii kolejowej. Do 266 osób z Düsseldorfu stopniowo dołączali członkowie kolejnych gmin: 55 osób z Duisburga, 247 z Essen, 50 z Krefeld, 75 z Mönchengladbach, 50 z Oberhausen, 200 z Wuppertal oraz 75 z regionu.

Ostatecznie na listach transportowych znalazło się 1003 nazwisk.

Na jednej z list powstałych tuż przed deportacją widnieje 5 nazwisk więcej, lecz były to prawdopodobnie osoby, które popełniły samobójstwo bezpośrednio przed deportacją. Uwzględniono na niej 465 mężczyzn i chłopców oraz 543 kobiety i dziewczęta. Na listach sporządzonych przez Gestapo w Litzmannstadt (vide) wykazano, że w transporcie znajdowały się 343 rodziny, 160 samotnych mężczyzn i 217 samotnych kobiet. 483 osoby liczyły ponad 50 lat. 864 osoby uznane zostały za zdolne do pracy. Wśród wymienionych zawodów dominowali kupcy (253 osoby) i robotnicy (124). Pozostałe zawody to: rzemieślnicy (98), pracownicy umysłowi (76), pracownicy domowi (71), pracownicy rolni (19), pracownicy naukowi (11).

Do getta łódzkiego grupa przesiedleńców została przewieziona wagonami pasażerskimi trzeciej klasy. Pociąg nosił numer Da 13; wyruszył z Düsseldorfu rankiem 27 października i dotarł do Litzmannstadt o godz. 18.30 następnego dnia, z 470-minutowym opóźnieniem. Kierownikiem transportu był Otto Meyer, do pomocy wyznaczono także rabina Siegfrieda Kleina oraz Elfriede Bial.

Przesiedleńców z Düsseldorfu skierowano do dwóch opuszczonych wcześniej budynków szkolnych przy ul. Rybnej 15 i 21, które zamieniono w kolektywy. By ułatwić komunikację, mieszkańcy kolektywów przebili ściany w podwórzu między posesjami 15, 17 i 21. W końcu 1941 r. niektórzy z nich przenieśli się do mieszkań prywatnych, a 29 starszych osób zakwaterowano w uruchomionym w styczniu 1942 r. domu starców przy ul. Gnieźnieńskiej. Część przesiedleńców znalazła pracę w kilkunastu różnych instytucjach getta. W grudniu 1941 r. 21 osób wyjechało do pracy poza gettem. Do maja 1942 r. znalazło zatrudnienie co najmniej 56 osób. Do tego samego momentu zmarło 71 mieszkańców kolektywu, urodziło się 2 dzieci.

W trakcie wysiedleń 1942 r. większość przesiedleńców z Rzeszy i Protektoratu została deportowana do obozu zagłady w Chełmnie. 1 stycznia 1943 r. w getcie przebywało już tylko 165 osób spośród deportowanych z Düsseldorfu, a na początku następnego roku 151. W czasie likwidacji getta do Chełmna w czerwcu 1944 r. deportowano 28 osób, do Auschwitz zaś w kolejnych miesiącach 65. Do końca wojny przeżyło 13 osób.

Adam Sitarek

Źródła

APŁ 221/29589, k. 80; ibid., 278/997, k. 567-580; Wiener Library, 1375/104, k. 1-3;
B. Fleerman, Vom Pogrom zum Abtransport. Zur Situation der Juden im Regierungsbezir Düsseldorf zwischen November 1938 und Oktober 1941 [w:] Düsseldorf / Getto Litzmannstadt. 1941, red. A. Genger, H. Jakobs, Essen: Klartext Verlag, 2010, s. 31-42; H. Jakobs, Im Getto von Łódź. Daten zum Arbteitseinsatz vom Mitgloeder des „Düsseldorfes Kolletivs" 1941-1943 [w:] Düsseldorf..., s. 275-276;
I. Shuperta, A. Gen- ger, Die lokale Organistation der Deportation vom Oktober 1941 aus dem Gestapobezirk Düsseldorf nach Łódź/Litzmannstadt [w:] Düsseldorf..., s. 59- 83;
A. Sitarek, W obliczu „trudnej konieczności". . Administracja żydowska getta łódzkiego wobec wsiedleń Żydów z Rzeszy i Protektoratu (październik–listopad 1941 r.) „Zagłada Żydów. Studia i materiały", 2012, nr 8., s. 341-342.

Tagi

deportacje eksterminacja życie codzienne

Data aktualizacji: 07-11-2026

Data dodania: 19-09-2025